فصلنامه پژوهش های مدیریت در جهان اسلام
شماره مجوز: ۸۵۴۹۵ شماره استاندارد بین المللی: ۶۰۹۴-۲۶۷۶ شماره شانزدهم (پاییز ۱۴۰۲)

بررسی سبک دموکراسی قانون‌مدار در مدیریت کلاس‌های دوره ابتدایی

(تاریخ ارسال ۱۴۰۲/۰۷/۲۸ تاریخ پذیرش ۱۴۰۲/۰۸/۲۲)

زهرا عباس زاده [۱]

رشته آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید صدوقی، شهر کرمانشاه، ایران

چکیده

مدیریت کلاس متغیری کلیدی در ایجاد جوی مطلوب برای آموزش و یادگیری دانش‌آموزان بشمار می‌آید یکی از عوامل مؤثر، تجهیز معلمان به مهارت‌های کارآمد مدیریتی است. مدیریت جامع کلاس، میزان اشتغال دانش‌آموزان در فعالیت‌های برنامه درسی را افزایش می‌دهد و از هدر رفتن زمان برای رفع مشکلات رفتاری جلوگیری می‌کند. انتخاب روش صحیح مدیریت کلاس درس و سازماندهی آن از علائم موفقیت معلم به شمار می‌آید. مدیریت معلم بر تضمین کیفیت و کمیت آموزش و ارائه و تنظیم کار در هر دو سطح سایت و سیستم متمرکز شده است. معلمان نیازمند دانش متناسب با موضوع، مهارت‌ها و نگرش‌های حرفه ای و توانایی کار به طور مؤثر برای انتقال دانش به دانش‌آموزان و دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی شده نظام آموزشی هستند. مدیریت کلاس یک فرایند چرخشی است که شامل طراحی پیشرفته، اجرا، ارزیابی در طول اجرا و ارزیابی نهایی است که عوامل مربوط به فراگیران را در نظر می‌گیرد و موجب پیشرفت در فعالیت‌ها برای یادگیری و سلامت عاطفی در کلاس می‌شود. موفق‌ترین سبک مدیریت در همه گروه های اجتماعی از جمله خانواده و کلاس درس، سبک اقتدارگرایانه همراه با احترام و محبت متقابل است.

واژگان کلیدی: سبک، مدیریت، دموکراسی، قانون مدار

[۱] zabaszade016@gmail.com

مقدمه

پیشرفت هر جامعه به چگونگی آموزش و پرورش آن جامعه بستگی دارد. بدون شک تدریس یکی از دشوارترین مشاغل محسوب میگردد چه آنکه علاوه بر آگاهی از دانش تخصصی، هر معلمی باید از هنر و تجربه تدریس نیز برخوردار باشد. معلمان موفق به شیوه های متفاوتی عمل میکنند اما در یک رویکرد باهم مشترک اند که آن توانایی اداره کردن کلاس خود به طور مؤثر و کارآمد میباشد. بدون مهارتهای مورد نیاز برای عملی کردن این کار حتی معلمان علاقمند و مطلع نیز شکست خواهند خورد. مهارتهای معین بسیاری وجود دارد که دارا بودن آنها برای معلمان در درجه اول اهمیت قرار دارد و مدیریت کلاس از جمله مواردی است که معلمان برای ایفای موثر وظیفه خود به آنها نیاز دارند. مدیریت کلاس و اداره بهبود کیفیت آموزشی آن همواره جز وقت گیر ترین فعالیت های معلمان می‌باشد. بیشتر وقت معلمان صرف ایجاد نظم در کلاس میشود به همین دلیل یکی اساسی‌ترین عنصر در تدریس مطلوب را می‌توان مدیریت کلاس در نظر گرفت. مدیریت کلاس یکی از چالش‌های اصلی و اساسی معلمان امروز محسوب می‌شود. به طوری که طبق یکی از گزارش‌های موسسه بین المللی آموزش و پرورش در سال ۲۰۰۴ حدود یک سوم معلمان در ۵ سال اولیه تدریس خود از امر تدریس شغل معلمی دست می‌کشند و آن را رها می‌کنند. این موسسه خاطرنشان می‌کند که کمبود مهارت، آسودگی و اطمینان در مدیریت کلاس دلایلی بودند که معلمان برای ترک شغل و حرفه خود عنوان کرده‌اند.

بخش اول: نگاهی به نظرات اندیشمندان در راستای موضوع مطروحه

مونته سوری اشاره دارد که محیط مناسب در فرآیندهای آموزشی به خودی خود همه جوانب مهم در فرآیندهای آموزش تامین می‌کند. با وجود این مدیریت کلاس مونتسوری یکی از اساسی‌ترین بنیادهای مدیریت کلاس جدید است یکی از اقدامات مونته سوری در ایجاد محیط آموزشی مناسب حذف کاربرد میز تحریر کلاس و جایگزین کردن آن با میز و صندلی به اندازه دانش آموزان در کلاس درس بود. این تحول در مدیریت آموزش مناسب به

طراحی دیگر اجزا و وسایل آموزشی و کمک آموزشی و کنار گذاشتن وسایل و ابزارهای آموزشی و کمک آموزشی واحد و یکسان در تمام محیط‌های آموزشی منجر می‌شود. کافمن و همکاران مدیریت کلاس را مجموعه رفتارها و اقداماتی می‌دانند که معلم در کلاس سازماندهی و حفظ می‌کند تا شرایط و موقعیت کلاس و یادگیری اثربخش شود. دویل مدیریت کلاس را طیف گسترده‌ای از وظایف معلم در تامین منابع دانش آموزان رسیدگی به دانش آموز دارایی‌های مدرسه پیشبرد مطلوب قوانین، قواعد و رویه‌های آموزش گروهی دانش آموز می داند. گاهی معلم قادر به جلب توجه همه دانش آموزان به خود نبوده است و در نتیجه همه با هم در حال صحبت کردن اذیت کردن نوشتن متن یا انجام کارهایی بی‌ارتباط با موضوع درس بودند. معلم باید محیط امن برای یادگیری ایجاد کند. به این معنی که باید بتواند رفتار مشکل ساز دانش آموزان را مدیریت کند فعالیت‌های کلاسی را انجام دهد و برای عملکرد بهتر دانش آموز تلاش کند.

بخش دوم: دموکراسی در آموزش و پرورش

معلمی شغلی سخت و دشوار است. معلم باید نحوه آزمون‌گیری تمرین‌ها و تکالیف دانش آموزان را بنا بر اهداف برنامه درسی مدیریت کند، برگه‌های دانش‌آموزان را تصحیح و جلسات متعددی را برای نحوه انجام تکالیف برگزار کند. به منظور حرفه ای شدن یک معلم باید به سیستم سازمانی نیز پایبند باشد. آموزش وپرورش اگر راه دموکراسی را در پیش گیرد زمینه ی ایجاد یک جامعه پیشرفته را مهیا میکند. ما در اینجا به بررسی رفتار کلاسی یا روابط معلم و دانش آموزان و نیز چگونگی تعامل بین آنها می پردازیم. در اینجا براساس شناخت معلم از عوامل محیطی و انطباق سبک رفتاری خود بر آنها برای رشد اثر بخشی رفتار کلاس تدوین شده است. عوامل محیطی را می توان به صور مختلف طبقه بندی کرد: اولا شناخت معلم از انتظارات زیر دستان که در اینجا دانش آموزان می باشند زیرا معلم با دانش آموز و برای آنان تلاش می کند. ثانیاً اشراف معلم بر موضوعات درسی مسائل یادگیری فنون و مهارت های تدریس و نیز روش های تدریس از عوامل عمده اثر بخشی رفتار کلاس است که مورد مطالعه قرا رگرفته اند. رفتار کلاسی و ارتباط معلم با دانش

آموزان با توجه به اینکه مدرسه کلاس درس سازمان اجتماعی-آموزشی تربیتی میباشد از نظریه های سازمان استفاده شده است. چگونه سبک مدیریت بر یادگیری تاثیر می گذارد؟ با توجه به تعریف مدیریت (یعنی هنر انجام دادن کارها به وسیله دیگران) رفتار امرانه معلم و همچنین خود محوری وی مورد انتقاد قرار می گیرد. با توجه به این تعریف معلم بایستی یک منتقد خوب باشد ولی کارها توسط خود دانش آموزان صورت گیرد آن ها در امر یادگیری فعال باشند بدیهی است هر چه قدر مشارکت دانش آموزان در فعالیت های کلاسی و در امر یادگیری بیش تر باشد مهارتهای گوناگون در آنها بیشتر شده و متکی به خود می گردند و اعتماد به نفس در آنها رشد می کند. ولی باید در نظر داشت که این تعریف در کلاس هایی که فراگیران در آن کودکی را طی می کنند دارای کاربرد زیادی نیست زیرا در مقطع ابتدایی که معلم به دانش آموزان (کودکان) آموزش می دهند بایستی عمدتاً خود برنامه ریز بوده و اهداف آموزشی را مشخص کند زیرا با توجه به ویژگی های خاص کودکان در یادگیری که اولاً متکی به دیگران بوده و ثانیاً کم تجربه می باشند این وظیفه به معلم بر می گردد. درحالی که در آموزش بزرگسالان برعکس چون آنان مستقل و متکی به خود بوده و دارای تجارب قیمتی هستند بنابراین شرکت دادن آنان در امور برنامه ریزی های درسی و کلاسی از اهمیت زیادی برخوردار است. اهمیت مشارکت معلم به عنوان رهبر و راهنمای دانش آموزان بیشتر محفوظ است بدین معنی که پس از این که اهداف مشخص شد معلم و دانش آموزان بایستی با برنامه ریزی صحیح راه رسیدن به آن را دنبال کنند. استفاده بهینه از ابزار وسایل کمک آموزشی در جهت رشد یادگیری که هدف اصلی مدرسه و کلاس درس است تحقق می یابد.

بخش سوم: رویکرد کاهش کنترل خارجی

هر مدیری در جریان مدیریت خویش از سبک ویژه ای بهره میگیرد که این سبک در واقع مجموعه الگوهای رفتاری وی می باشد که در جریان کار و فعالیت های پیوسته بروز می کند و دیگران به موجب آن او را می شناسند. سبک مدیریتی مدیر برحسب ویژگی های شخصیتی، ادراکات خود او و ادراکات دیگران و به

خصوص زیردستان تعریف می شود و با توجه به سبکهای مدیریت و ویژگی های شخصیتی آنان، نحوه رفتار مدیر با افراد تعیین می شود که می تواند بر بهداشت روانی افراد از اهمیت بسزایی برخوردار باشد از گذشته تا به امروز تغییرات زیادی در مورد بهترین روشهای مدیریت کلاس ایجاد شده است. در روش های قدیمی مدیریت کلاس، تمرکز بر روی وضع قوانین مختلف برای کنترل رفتار دانش آموزان قرار داشت. اما در رویکردهای جدید، به نیازهای دانش آموزان به منظور ایجاد روابط بهتر و فراهم کردن فرصتهایی برای خودانضباطی در شاگردان توجه میشود. در حالت اول، یعنی اعمال قوانین سختگیرانه، معلم نقش مدیر را بازی میکند. این حالت، دانش آموزان را به سمت انفعال و رعایت قوانین از روی اجبار و ترس سوق می دهد. ضمن اینکه چنین روشی میتواند مشارکت آنها را در یادگیری فعال و تفکر سطح بالاتر کاهش دهد. اما در روند جدید مدیریت کلاس درس، تأکید بر هدایت دانش آموزان به سمت خود انضباطی و کاهش کنترل خارجی است. از گذشته تا به امروز تغییرات زیادی در مورد بهترین روشهای مدیریت کلاس ایجاد شده است. در روش های قدیمی مدیریت کلاس، تمرکز بر روی وضع قوانین مختلف برای کنترل رفتار دانش آموزان قرار داشت. اما در رویکردهای جدید، به نیازهای دانش آموزان به منظور ایجاد روابط بهتر و فراهم کردن فرصتهایی برای خودانضباطی در شاگردان توجه میشود.

در حالت اول، یعنی اعمال قوانین سختگیرانه، معلم نقش مدیر را بازی میکند. این حالت، دانش آموزان را به سمت انفعال و رعایت قوانین از روی اجبار و ترس سوق میدهد. ضمن اینکه چنین روشی میتواند مشارکت آنها را در یادگیری فعال و تفکر سطح بالاتر کاهش دهد. اما در روند جدید مدیریت کلاس درس، تأکید بر هدایت دانش آموزان به سمت خود انضباطی و کاهش کنترل خارجی است. در این رویکرد، معلم به عنوان تسهیل‌گر و راهنما تنها در نقش هدایت کننده دانش آموزان و ناظر بیرونی در نظر گرفته میشود سبک ها همان رفتار و روابطی است که میان افراد برقرار می شود. این سبک ها رابطه تنگاتنگی با

روابط انسانی در سازمان های آموزشی دارند. سبک رهبری یک فرد عبارت است از الگوی رفتاری که وی هنگام هدایت دیگران از خودنشان می دهد. این الگو عموماً شامل رفتار وظیفه مدار یا رفتار رابطه مدار یا ترکیبی از این دو است. سبک های مدیریتی عوامل اصلی برقراری روابط با دیگران به حساب می آید. اگر مدیران سبک های مدیریتی خود را مبتنی بر ملاحظات انسانی و رعایت نیازها و اقتضائات سنی کودکان، نوجوانان و جوانان انتخاب کنند، بدین وسیله می تواند نیازهای تعلق، دوست داشتن، قدر و منزلت، احترام، مقام و موقعیت و شناخت آنها را تأمین کنند. معمولاً در سبک های دستوری و آمرانه نیازهای معلمان و دانش آموزان در درجه اول، اولویت نیست و تأکید مدیر بیشتر بر قواعد و رویه های اداری است. در سبکهای مشارکت جویانه و حمایتی، مدیران به اظهار نظرها و اظهار وجود دانش آموزان، معلمان و کارکنان بسیار اهمیت می دهند. معلمان به منظور ارتقای کارکردهای شناختی و عاطفی و اجرای برنامه های آموزشی و تربیتی تدوین شده درکلاسهای درس، نیاز به فضایی امن و به دور از تنشهای رفتاری دانش آموزان دارند. داشتن کلاسی آرام و فضایی مثبت برای دانش آموزان نگرشی را ایجاد میکند تا بتوانند خودپنداره تحصیلی و آموزشگاهی مثبتی را در خود به وجود آورند و در سایه آن پیشرفت تحصیلی و زندگی اجتماعی خود را تضمین کنند.

بخش چهارم: عوامل مدیریت کلاس

برای ارتقا و تحول روش‌های تدریس کلاس درس باید انواع متنوعی از روش‌ها را برنامه‌ریزی کند او نیازمند است که مهارت‌های مدیریتی چنین کلاس‌هایی را متحول سازد. مسائل عمده مدیریت در کلاس‌های درس شامل تنظیم برنامه و جدول زمانی فعالیت‌ها پیش بینی مواد و منابع مورد نیاز پیش بینی جایگزین‌های مختلف در هنگام تغییرات احتمالی است با تجربه و تمرین می‌تواند به معلم در بهبود و ارتقای مهارت‌های مدیریتی کمک کند. ایجاد نظم و انضباط از مهمترین عوامل مدیریت کلاس است نظم به طور عمده ناشی از سازماندهی و مدیریت صحیح است. لازم است معلم برای پیشگیری از بی‌انضباطی و شرایطی که موجب اختلال در روند تدریس و امر یادگیری می‌شود از علل مختلف کج

روی‌ها، اطلاعات نسبتاً جامعی را کسب کند و روز به روز درصدد شناخت و تعمیق هرچه بیشتر این آگاهی‌ها باشد. بی‌انضباطی‌ها ممکن است از طرف معلم فراگیر یا عوامل خارج از محیط کلاس باشد. برخی صاحب نظران مدیریت موثر کلاس را عامل مهمی در جلوگیری یا به حداقل رساندن مسائل و اختلالات رفتاری فراگیران می‌دانند. بسیاری از مشکلات عادی رفتار و یادگیری ممکن است در خود کلاس درس ایجاد شود و استمرار یابد. گرچه ممکن است ساختار کلاس درس نامناسب باشد، اما رغم ساختار کلاس عوامل خارجی نظیر ارزش‌ها و فرهنگ جامعه مسائل و مشکلات خانواده و فشار همکلاسی‌ها به اختلالات رفتاری یا شکست تحصیلی کمک کند و انگیزه پیشرفت را در فراگیران متزلزل می‌سازد. کلاسی که خوب مدیریت شود تاثیرات منفی بیرونی را به حداقل می‌رساند و رفتارهای مناسب علمی و پیشرفت تحصیلی را تسریع می‌کند. با توجه به توافق درباره برخی خصوصیات معلمان شایسته اختلاف نظرهایی نیز در این باره وجود دارد. ویژگی های ممتاز معلمان به عنوان مدیران کلاس در هر جامعه را باید بر اساس ارزش‌ها اهداف و آرمان آن جامعه تعیین کرد. در هر نظامی معلمان باید دارای ویژگی‌هایی باشند که برای رسیدن به اهداف آموزشی آن نظام موثر واقع شود. روشها، دستورالعمل‌ها و وسایلی را به کار گیرند که بتواند به آن اهداف برسند. صرف نظر از اینکه آموزش جنبه معلم محور داشته باشد یا یادگیرنده محور معلم نقش رهبر را در کلاس به عهده دارد. زیرا هر زمان یک گروه تشکیل می‌شود چه به صورت رسمی و چه به صورت غیر رسمی وجود یک رهبر مورد نیاز است. در جمع دانش آموزان و معلم این رهبری به عهده معلم است. رفتار عامرانه یا مستبدانه معلم روی طیف گسترده قرار می‌گیرد که در دو حد فاصل آن معلمی مهربان و دلسوز که دانش‌آموزان را مودبانه ولی با اصرار و قاطعیت وادار به یادگیری می‌کند و معلمی که با خودخواهی بدبینی و بدون برخورد آری از عواطف انسانی و تنها برای ارضای نیازها و جاه طلبی‌های خود دانش آموزان را ساکت نگه می‌دارد.

به نظر می‌رسد رهبری آمرانه هنگامی در کلاس با شکست مواجه می‌شود که معلم نتواند به دانش آموزان به صورت گروهی توجه نشان دهد بنابراین قادر به

درک و فهم عمل متقابل آنها در کلاس و اثر این نوع تعامل ها در یادگیری آنان نیست. سبک مدیریت در همه گروه‌های اجتماعی از جمله خانواده و کلاس درس سبک اقتدارگرایانه همراه با احترام و محبت متقابل است. این سبک که به دموکراسی قانون مدار نیز شهرت دارد مدیریتی است که هم به روابط انسانی درمیان اعضای گروه احترام می‌گذارد و هم به ضوابط قانونی متکی است. معلمانی که از این سبک اداره کلاس درس استفاده می‌کنند علاقمندند که دانش آموزانشان یاد بگیرند که رفتارشان را خودشان نظم دهند. در کلاس درسی که با سبک اقتدارگرایانه اداره می‌شود معلم و شاگردان با توجه به رعایت حقوق یکدیگر رفتار می‌کنند و نسبت به هم احترام کامل به جا می‌آورند در این شرایط آموزشی رفتارها در محدوده قوانین و مقرراتی صورت میپذیرد که خود وضع کرده‌اند یا دیگران وضع کرده و آنها قبولشان دارند. در این کلاس‌ها در آغاز کار پس از بحث و مذاکره و تبادل نظر بین اعضای کلاس همگی بر سر مقررات و ضوابطی به توافق می‌رسند. همچنین حق و حقوق معلم و شاگردان به روشنی بیان می شود و همه اعضای گروه کلاس درس می‌پذیرند که به ضوابط تعیین شده و مقررات وضع شده گردن بنهند از آن پس کلاس با اقتدار اداره می‌شود و کسی نمی‌تواند به میل خود عمل کند مقررات را زیر پا بگذارد یا حق دیگران را به خاطر منافع خودش نادیده بگیرد.

نتیجه گیری

سه عنصر کلیدی در مدیریت کلاس عبارتند از: استفاده کارآمد از زمان و فضای کلاس درس، اجرای استراتژی هایی که دانش آموزان را برای یک انتخاب خوب تحت تأثیر قرار می دهد نه آنهایی که برای کنترل رفتار دانش آموزان به کارگرفته می شوند؛ و انتخاب عاقلانه و اجرای مؤثر استراتژی های آموزشی. این رویکرد می تواند به معلمان برای تجزیه و تحلیل بهتر مشکلات و تعیین اینکه آیا آنها ناشی از محیط بیرونی، روابط و یا مسائل آموزشی هستند، کمک نماید. استراتژی های یک

مدیریت خوب باعث افـزایش موفقیـت دانـش آمـوزان مـی گـردد، کـار معلمـان را آسـانتر مـی کنـد و کـلاس درس آنـان را غنـی تـر مـی سـازد، بـه معلمـان در مطابقـت بهتـر اسـتراتژی هـای آموزشـی بـا محتـوای آموزشـی و نیازهـای دانـش آمـوزان، کمـک مـی نماید و اجازه مـی دهـد معلمـان زمـان بیشـتری را صـرف تمرکـز بـر تـدریس بـه دانـش آموزان نماینـد تـا بـر مـدیریت اهمیـت و تـاثیر مـدیریت کـلاس درس بـر کـارایی معلـم تأثیر مستقیمی دارد، تا آنجا که برای معلمـان مبتـدی و تـازه کـار زمـان زیـادی بـه ایـن امر اختصاص مییابـد. صـرف چنـین زمـانی بـرای مـدیریت و سـازماندهی کـلاس موجـب کاهش زمان فعال بـرای یـادگیری دانـش آمـوزان مـی شـود. اسـتفاده از سـبک مـدیریت مناسب توسـط معلمـان منجـر بـه افـزایش کـارایی نظـام آموزشـی و پیشـرفت تحصـیلی دانش آموزان می شود. بـر همـین اسـاس مطالعـات فراوانـی دربـاره عوامـل ایجـاد کننـده بهبـود سـبک مـدیریت انجـام شـده اسـت. تأکیـد ایـن مطالعـات بـر شناسـایی عـواملی اسـت کـه توانـایی تغییـر و دسـتکاری را دارنـد و مـی تواننـد نقـش واسـطه را در بـین رابطه سبک مدیریت و متغیرهای مرتبط با آن ایفا کنند.

- **تشکر و قدردانی**

با تشکر از استاد بزرگوارم دکتر شهلا رضایی که هر لحظه نور راه من در رسیدن به اهـدافم بوده اند.

منابع و مآخذ

۱. بهارلو، فیروزه؛ بهروز، فاطمه؛ راهکارهای عملی مدیریت کلاس درس در مدارس ابتدایی؛ ۱۳۹۸.

۲. سرمدی، محمدرضا؛ صیف، محمد حسن؛ مدیریت کلاس؛ تهران؛ دانشگاه پیام‌نور؛ ۱۳۹۷.

۳. سیف، علی اکبر؛ روانشناسی پرورشی نوین؛ تهران؛ دوران؛ ۱۴۰۰.

۴. عالی، آمنه؛ امین یزدی، امین؛ تاثیر ویژگی های معلم بر سبک مدیریت کلاس.

۵. غلام پور، میثم؛ پورشافعی، هادی؛ عسگری، علی؛ مدیریت کلاس (رویکرد ها)؛ همایش ملی آموزش ابتدایی.

۶. قلخانیاز، زهرا؛ تاثیر سبک مدیریت کلاس درس بر یادگیری دانش آموزان؛ چهاردهمین همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران؛ تهران؛ ۱۴۰۲.

۷. ملا محمد آغبلاغی، محمد هادی؛ زینی، افشین؛ بافکار، زهرا؛ حسین پور، محمد؛ کلاس درس؛ سیزدهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران؛ شهریور ۱۴۰۲.

۸. ویسی، امید؛ امیری، مسلم؛ محمدی، مریم؛ منابع اقتدار مدیریت کلاس درس در پیش‌بینی سبکهای تدریس معلمان؛ نشریهٔ پویش در آموزش علوم انسانی دانشگاه فرهنگیان؛ شماره ۲۵؛ زمستان ۱۴۰۰.